

werd goddeels stilgelegd, met uitzondering van enkele bedrijven waar men met eenvoudige middelen noodkachelstjes mocht vervaardigen waaraan grote behoefte bestond.¹ Ook garagebedrijven die diensten aan de Duitsers bewezen, konden doorwerken; hetzelfde gold voor een klein deel van de Twentse textielindustrie waar militaire kleding werd vervaardigd. Dat was alles. Duizenden fabrieken, grote en kleine, die, zij het in afnemende mate, goederen hadden gemaakt voor de binnenlandse markt, produceerden niet langer. Neem de zeep- en zeepoeder-industrie – wat zij in de zomer van '44 nog aan rantsoenen had kunnen vervaardigen, was weinig en van bedroevende kwaliteit, maar toen de aanwezige voorraden geheel waren uitgeput, kwamen zeep en zeepoeder in het geheel niet meer in distributie. Begin mei '45 bleek dat in Amsterdam in bijna 160 van 180 onderzochte gezinnen geen zeep of zeepoeder meer aanwezig was, en wij veronderstellen dat het er elders in het pas-bevrijde gebied niet beter voorstond. Uit cijfers die wij in hoofdstuk 3 zullen vermelden, zal blijken dat op de zwarte markt exorbitante prijzen werden betaald voor de simpelste gebruiksartikelen: een duidelijk symptoom van de schaarste, die door het stilleggen van gehele bedrijfstakken was toegenomen.

Wat deed men in de stilgelegde bedrijven? Wij hebben daar geen overzicht van maar veronderstellen dat er geen bedrijf was waar men niet, nu men de gebruikelijke producten niet langer kon vervaardigen, trachtte (tenminste zolang de bedrijven niet geheel waren leeggeroofd, waarover straks meer) vervangende producten te maken waar men geen steenkool of energie voor nodig had. Men wilde vóór alles de arbeiders vasthouden om na de bevrijding de normale productie weer zo snel mogelijk te kunnen hervatten. Stillegging van een bedrijf betekende trouwens niet dat men verlof had, de arbeiders te ontslaan – zij werden dan op wachtgeld gesteld. Daarvoor bestond een door Sociale Zaken uitgevoerde regeling, krachtens welke ondernemingen een wachtgeldsubsidie konden krijgen, groot 50%, en de wachtgelden zich dagelijks moesten aanmelden bij de gewestelijke arbeidsbureaus. Van september '44 af vormde het aanvankelijk voor talrijke stilgelegde bedrijven geen moeilijkheid om de 'eigen' 50% voor de wachtgelden op te brengen, maar andere kregen toen reeds een tekort aan liquide middelen. Aanvankelijk ging het bedrijfsleven zichzelf helpen (enkele grote bedrijven die

¹ Tot eind december '44 werden bijna 17 000 van die noodkachelstjes gedistribueerd, hoofdzakelijk aan gezinnen met een zuigeling of waar zieken werden verpleegd die apart toebereid voedsel nodig hadden.